

Leo Augusteyns, een biografie door Daniël Vanacker

Voordracht van Prof. dr. Els Witte op de voorstelling van het boek in het AMVC-Letterenhuis te Antwerpen, op 22 mei 2008

Met de publicatie van de biografie van de Antwerpse politicus Leo Augusteyns door de germanist-journalist Daniël Vanacker leveren de auteur, uitgever *Academia Press* en het *Liberaal Archief* een waardevolle bijdrage tot de historiografie van meer dan één onderzoeksterrein uit de Belgische politieke geschiedenis. Ze oordeelden terecht dat deze figuur interessant genoeg is om er een uitvoerige biografie aan te wijden. Voor de periode 1890-1945 staat hij inderdaad model voor verschillende politieke stromingen die België toen gekend heeft.

Zo was Leo Augusteyns tot en met een product van het Antwerps sociaal-progressief liberalisme. Zijn vader, een drukker, was de stichter-voorzitter van de liberale mutualiteit *Help U Zelve*, die vóór de Eerste Wereldoorlog uitgroeide tot de grootste zorgkas van Antwerpen. Zoals het toen in minder begoede kringen het geval was, zoekt hij na enkele jaren atheneumstudies een job als bediende en kan hij in stadsdienst treden. We zien hoe hij ook vrij snel zijn diensten als secretaris kan aanbieden bij de *Liberale Vlaamse Bond* en hoe hij, ondersteund door *Help U Zelve*, tot politieke actie kan overgaan. Hij stelt zich kandidaat en wordt in 1906 op 36-jarige leeftijd verkozen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Het Antwerpse progressieve liberalisme is dan zowel in de gemeenteraad als in de Kamer op zijn hoogtepunt.

In dat progressieve liberalisme vertegenwoordigt Augusteyns de radicale vleugel. Zoals dat ook in Brussel en in een paar Waalse steden het geval is bij een aantal mandatarissen, staat hij op sociaal vlak dicht bij de sociaaldemocraten. Regeling van arbeidsuren en lonen van bovenaf, nationalisering van de mijnen, deelname van arbeiders in de bedrijfswinsten, overheidsmaatregelen bij werkloosheid, ziekte en ouderdom op basis van solidariteit behoren tot zijn programma en het spreekt voor zich dat hij eveneens opkomt voor het algemeen enkelvoudig stemrecht en voor de leerplicht.

Een republikeinse gezindheid heeft hij eveneens gemeenschappelijk met de socialisten. Hij komt er openlijk voor uit en aarzelt niet om de verwerpelijke Congopolitiek van Leopold II aan te vallen. Het levert hem kritiek op van het royalistische Antwerpse establishment, dat de dienst uitmaakt in het beschermcomité van de instelling voor wezen die hij leidt. En meteen krijgen we een mooi staaltje van het antifeminisme uit die dagen. “Waar gaat het heen als vrouwen zich met politiek gaan bemoeien”, is de reactie in de liberale partij op de vermelde kritiek van mevrouw Osterrieth. Het eervol compromis dat hem aangeboden wordt, heeft hij dan weer vooral aan zijn electoraal succes te danken.

Maar Augusteyns is tezelfdertijd ook representatief voor het vrijzinnig flamingantisme dat, zoals bekend, vooral in Antwerpen zijn bakermat had. In het Antwerps stadhuis heeft het, vooral dankzij burgemeester Jan Van Rijswijck, een sterke machtsbasis verworven. Als vrijmetselaar en overtuigd vrijdenker gaan voor hem vrijzinnigheid en Vlaamsgezindheid samen. Zijn Vlaamsgezindheid is bovendien nauw verbonden met zijn sociale visie. De materiële achterstand van Vlaanderen moet dringend aangepakt worden. Er moet daarbij veel aandacht gaan naar het onderwijs en dus ook naar de hogeschoolkwestie die in deze periode prioritair is geworden in de Vlaamse beweging. Deze Vlaamse reflex toont hij ook in de Kamer en hij is er een van de eersten die er het Nederlands gebruikt.

In het activisme

Samen met zijn katholieke Antwerpse collega Adelfons Henderickx voert deze Vlaamsgezinde houding Augusteyns in de richting van het activisme. Niet dat hij de meest radicale standpunten inneemt – tot de *Raad van Vlaanderen* treedt hij niet toe – maar het wekt wel verbazing dat hij niet begrijpt dat hij door de tegenstanders van de collaboratie met de Duitse bezetter geïsoleerd geraakt in een bestuursfunctie die hij met de hulp van de bezetter in het conservatorium heeft verworven en dat hij verwonderd is achteraf een prijs te moeten betalen omdat hij mee aan de basis lag van de afzetting van twee Belgischgezinde topfiguren. In februari 1921 komt hij, met de steun van liberale medestanders, vrij maar hij moet wel een nieuwe loopbaan opbouwen en hij heeft slechts uitzicht op een beperkt pensioen.

Zoals andere activisten treedt Augusteyns toe tot het *Vlaams Front*, zonder echter de nieuwe generatie Vlaamsnationalisten te volgen die het corporatisme en het fascistische gedachtegoed gaan aanhangen. Hij blijft democraat en zelfs antifascist en zoekt het VNV niet op. Zijn afhankelijkheid aan Borms brengt hem wél weer in het vaarwater van de collaboratie met de nazi's. Zoals in het verleden tijdens de Bormsverkiezing is hij de centrale figuur bij de organisatie van de viering van Borms tijdens de bezetting en met de steun van de nazi's. Hij vraagt tevens de vergoeding aan die de veroordeelde activisten wordt toegekend en waardoor zijn pensioeninkomen tijdens de bezetting verdrievoudigt. Het ontvangen bedrag moet hij bij de bevrijding terugbetalen. Het is dan ook in weinig eervolle omstandigheden dat hij eind 1945 overlijdt.

Een gedetailleerd relaas

Dat de auteur omstandig laat zien dat dit collaboratieverleden maar één aspect is van Augusteyns' loopbaan, is zeker verdienstelijk. Daniël Vanacker is een kenner van het activisme en van de periode rond de Eerste Wereldoorlog. Hij staat er voor bekend dat hij zijn studies door veel bronnenonderzoek laat voorafgaan. Dat is nu ook het geval. Archiven, egodocumenten, gepubliceerde bronnen, periodieken en dagbladen werden zorgvuldig geëxploreerd. Op basis van dit bronnenonderzoek brengt hij een zeer gedetailleerd relaas tot stand met vele opmerkelijke citaten. Hij brengt dit verhaal zakelijk en nuchter en laat het aan de lezer over om te interpreteren en conclusies te trekken. Dat is voor die lezer niet altijd even gemakkelijk, zeker als de auteur geen bronnenmateriaal heeft gevonden dat het standpunt van Augusteyns' tegenstrevers uit de doeken doet. Achter de opgegeven feiten gaan dan immers nog andere waarheden schuil. Voor zijn relatie tot de vrijmetselarij is dat bijvoorbeeld het geval.

Maar daar staat tegenover dat deze biografie eigenlijk nog een tweede boek bevat. Vanuit de betrokkenheid van vader Augusteyns bij *Help U Zelve* en vooral vanuit de affiniteit van de hoofdfiguur met de liberale arbeidersbeweging, is dit ook een boek geworden over het Antwerps progressief liberalisme en zijn sociale organisaties. In de historiografie is dit nog altijd een verwaarloosd terrein. Eigen studies en vooral de *Politieke geschiedenis van België* hebben me al geruime tijd doen inzien dat de inbreng van het sociale liberalisme in de Belgische arbeidersbeweging sterk onderschat wordt. Weinig historici voelen zich kennelijk geroepen deze geschiedenis te schrijven.

Dat Vanacker het zo belangrijke Antwerpse luik invult, komt dus meer dan gelegen. Ook in deze delen van dit werk worden we immers uitvoerig op de hoogte gebracht van verschillende aspecten van de beweging die liberalen uitbouwen en in Antwerpen aanvankelijk zelfs met meer succes dan de socialisten. De liberale mutualiteit biedt dezelfde voordelen als de socialistische en breidt eveneens haar actieradius uit tot de apotheek, de doktersbehandeling

en een sanatorium. Een dokterstaking laat zien hoe weinig evident deze actie voor de arbeiders is. De dokters willen immers onafhankelijk blijven.

Zeer veel en interessante informatie krijgen we over de bakkerij van *Help U Zelve*. Ze wordt opgericht om het ziekenfonds en de politieke actie te ondersteunen. In een periode dat de arbeiders stemrecht krijgen is het inderdaad van belang om een uitgebreid publiek te kunnen bereiken. Via een industriële bakkerij kan een zeer omvangrijk cliënteel bereikt worden dat ook ten behoeve van politieke actie kan ingeschakeld worden. Omdat het zo'n winstgevende zaak is, kan er ook in infrastructuur geïnvesteerd worden en kan *Help U Zelve* via cafés en feestzalen een brede aanhang bereiken. Op die manier werd er dan ook aan "volksopvoeding" gedaan. Maar zoals dat ook bij de socialisten het geval is, ontstonden er ook in *Help U Zelve* ruzies die zelfs tot een afscheuring leidden. Maar zelfs die kon het succes van de mutualiteit en de bakkerij niet afremmen. De twee verenigingen samen blijven groeien en zorgen ervoor bij verkiezingen eigen mandatarissen verkozen te krijgen. Op die manier daalt de impact van de liberale arbeidersbeweging op politiek vlak niet.

In het stadsbestuur domineert het liberalisme al geruime tijd en dat heeft tot gevolg dat de liberale vakbond een basis heeft bij de stadswerklieden, bij de havenondernemingen die door de stad mee uitgbaat worden en bij de bedrijven, zoals *Bell Telephone*, waarin liberalen het in de raad van bestuur voor het zeggen hebben. Bij de andere havenarbeiders en in de metaalsector was het veel moeilijker voet aan de grond te krijgen. Samenwerking voor de gemeenschappelijke eisen had wel plaats, maar aan de basis heerste toch vooral de concurrentie met de socialisten, zeker tijdens stakingen.

Hoe efficiënt de propaganda-actie van de liberale beweging was, zagen we al met het voorbeeld van Augusteyns. Ondanks de meningsverschillen tussen gematigde en radicale progressieve liberalen krijgen ze beiden hun kandidaten verkozen en versterken het vrijzinnige en Vlaamse karakter van de stad. Vanacker brengt ons tevens goed op de hoogte van de wijze waarop het kartel tussen liberalen en socialisten in Antwerpen tot stand komt en functioneert. Het kartel versterkt de liberale positie in de gemeenteraad en zorgt mee voor de socialistische doorbraak, maar het einddoel – de katholieke meerderheid in het parlement breken – wordt, zoals we weten, niet bereikt. Dat zal pas na de oorlog met de invoering van het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht gebeuren.

Nog vragen

Kortom, door zo uitvoerig de aandacht te vestigen op de beweging achter Augusteyns, bezorgt de auteur ons veel nuttig materiaal voor de studie van het progressief liberalisme. Zijn gedetailleerde beschrijving van de verschillende deelorganisaties legt al een flink stuk van de Antwerpse situatie bloot en ze roept tevens veel vragen op met betrekking tot de beweging in andere steden en haar relatie tot de andere onderdelen van de arbeidersbeweging (daensisme, christendemocratie, anarchisme, sociaal-democratie). In welke mate was Antwerpen uniek en waar lagen de verschillen met de andere steden? Hoe zag de strijd met de rivalen er elders uit? Stonden gematigden en radicalen overal zo scherp tegenover elkaar? En hoe verklaren dat deze sterke beweging na de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht zo vlug uitgehold werd? Vragen rijzen er ook met betrekking tot de politiek-culturele en ideologische functies van de beweging. Welke ideologie verspreidde men tijdens de feesten, de opvoeringen en via de speeches? En welke impact had het liberale college van burgemeester en schepenen op het beleid van de stad, zowel op economisch, sociaal en vooral op onderwijsvlak? En hoe werkte dat alles later door?

Zoals gezegd is met het werk van Daniël Vanacker een grote stap voorwaarts gezet. Voor het aan het oppervlak brengen van zoveel interessante gegevens moeten we hem zeker danken. Maar er blijft nog veel historisch werk te doen vooraleer deze belangrijke stroming haar rechtmatige plaats in de Belgische historiografie heeft veroverd. Als beoefenaar van de Belgische politieke geschiedenis wens ik het *Liberaal Archief* terzake nog veel succes toe. Door zich achter dit boek over Augusteyns te zetten, is daar alleszins een belangrijke bijdrage aan geleverd.